

Traduction et communautés. Études réunies par Jean Peeters. Arras: Artois Presses Université, 2010. 215 s. ISBN 978 2 84832 099 1.

La traduction dans les cultures plurilingues. Études réunies par Francis Mus at Karen Vandemeulebroucke. Arras: Artois Presses Université 2011. 250 s. ISBN 978 2 84832 129 5.

Knihy, na ktoré sa pokúsime v nasledujúcich riadkoch upozorniť, vyšli v univerzitnom vydavateľstve v Arrase, na severe Francúzska, nie ďaleko od hraníc s Belgickom. Ich témy nie sú náhodné a ani ony nie sú vydané náhodne. Vydavateľstvo, ktoré ich pripravilo, vzniklo roku 1994 a odvtedy má za sebou desiatky kníh. Obe vyšli v edícii ‚Traductologie‘, zameranej na otázky prekladu, s produkciou tridsaťtri špecializovaných titulov. Okrem edície prekladových prác sa však vydavateľstvo zameriava na celú oblasť humanitných disciplín. Jednou z ďalších edícií je napríklad štúdium literatúry (Études littéraires), ktorá sa venuje dejinám a kritike literatúry, ale aj osobitným problémom, združeným pod názvom Corps et voix (Telo a hlas). Iná edícia, nazvaná Arthoithèque, sa pokúsila vrátiť do života neznáme alebo zabudnuté staré tlače, rukopisy a pôvodné preklady starých textov, pochádzajúce z daného regiónu, ktoré vychádzajú v malých brožovaných formátoch, ale s poznámkami a vysvetlivkami ako kritické vydania. Tento pohľad sa však rozširuje aj ďalej pomocou novozałożenej edície Confucius, ktorá si postavila náročný cieľ – transkultúrny výskum čínskej civilizácie a jazyka. Za pozornosť stojí aj edícia, nazvaná Graphè, ktorá sa zameriava tradičnejšie na štúdium Biblie a dosah jej textov na literatúru a umenie alebo ako predmet epistemologických a hermeneutických výskumov. Prekladová edícia sa venuje nielen literárnemu prekladu, ale aj lingvistickým otázkam, prekladu v starej lite-

ratúre, pričom veľkú pozornosť venuje sociologickým či politickým kontextom prekladu alebo pragmatike. Je príznačné, že prvým titulom, ktorý v tejto edícii vyšiel, bola práca Anthonyho Pyma *Pour une éthique du traducteur* (Za etiku prekladateľa, 1997). Je známe, že Pym ako prvý v okruhu západoeurópskej translitológie upozornil na význam štatútu a osoby prekladateľa a pragmatike prekladateľskej práce sa venuje naďalej. Podobné smerovanie sa prejavuje v oboch recenzovaných dielach.

Zborník *Traduction et communautés* (Preklad a komunity, 2010) vyšiel ako výber prác z medzinárodného kolokvia z Univerzité Bretagne-Sud v roku 2006. Základnou orientáciou je reakcia na prevahu kultúrnych štúdií a ich výskumu identít, ktoré sa pohybujú vo sfére ideologického zdôvodňovania kultúrnych procesov a vynechávajú z procesu významných sociálnych aktérov a ich reakcie na preklad. Komunity, v ktorých sociálni aktéri pôsobia, sú sociálne skupiny. Výskum prekladu v ich rámci sa sústreďuje na stratégie prekladateľského procesu pri prekladaní alebo transfere preložených diel z jednej komunity do inej alebo pri prekračovaní hraníc regiónov, jazykov alebo štátov.

Jedným zo sociálnych aktérov je prekladateľ, ktorý participuje na aktivitách viacerých komunít. Z toho vyplýva otázka, aký je štatút prekladateľa v medzikomunitnej výmene, či sa sústreďuje len na jazyk a komunikáciu, alebo či jeho preklad vyjadruje aj po-

stoj voči inej komunite. Tvorcov zborníka zaujal aj spôsob, akým vznikajú vzťahy medzi komunitami a zmeny alebo až deformácie predstáv iných komunit či intencné stratégie v ich chápaní, a súčasne ako tieto vzťahy pôsobia na vývin v abstraktnom myslení o preklade, čiže na teóriu prekladu.

Ako vidieť z celkovej situácie uvažovania v translatológii alebo v literárnej komparatistike, základnou témou výskumu ostáva postavenie individua v spoločnostiach s etnickými, rasovými, sociálnymi či inými nerovnosťami. Tak napríklad príspevky prvých troch autorov (Ilse Feinaer, Giovanni Nadiani, Paul Bandia) sa zaoberali otázkami tzv. veľkých a malých jazykov pri prekladaní, pričom význam uvedených prívlastkov bol politicky či inak mocensky motivovaný. Je zrejmé, že pretrvávajúci útlak v spoločnosti niektorých afrických krajín, regiónov či oblastí vyvoláva viac či menej pesimistické vízie postkoloniálnych štúdií aj v oblasti prekladu („malý porazený“ oproti „veľký lokálny“). Inou veľkou témou je naďalej preklad ideológií, i fašistickej alebo komunistickej, ktorej sa v prácach zborníka venoval Erwan Sommerer z Brazílie. Pozornosť si zaslúži aj pokus kanadskej prekladateľky Michèle Laliberté, ktorá skúmala, ako prebieha preklad populárnych piesní z angličtiny do francúzštiny alebo nemčiny a akú úlohu v ňom zohrávajú osobné emócie. Jej zistenie bolo v rámci západnej translatológie až prekvapujúce. Na zmenách v prekladoch piesní sa podľa nej nepodieľali emócie prekladateľa, ale v prvom rade predstava (zväčša mylná) prijímajúceho prostredia o kontexte, v ktorom pieseň vznikla. To znamená, že o deformáciách v preklade rozhodlo nie vysielajúce, ale prijímajúce prostredie.

K tomuto názoru sa pridali ďalší príspevky, ktorého autorka, Miroslava Novotná z Prahy, analyzovala postup českého básnika symbolistu, dekadenta a modernistu z konca 19. storočia Juliusa Zeyera pri preklade francúzskej skladby (chanson de geste) *Chanson de Rolland* v Turoldotskom spracovaní. Zeyerov preklad označila za adaptáciu a zdôvodnila to nielen prekladovými prostriedkami, ale

predovšetkým úmyslom prekladateľa aktualizovať skladbu a prispôbiť ju vlastnému symbolistickému cíteniu.

Podobne pristúpil k recepcnej problematike aj Thomas Buckley (Francúzsko), ktorý skonštatoval, že prekladová produkcia medzi súčasnou americkou a francúzskou literatúrou ostáva v zajatí utkvělých predstáv jedného kultúrneho spoločenstva o druhom a udržuje sa na rovine klasickej či tradičnej literatúry. Podľa neho prekladateľ nie je aktívnym činiteľom. „Il est le témoin des événements qui rapprochent ou qui éloignent les communautés mais il ne saurait en être le moteur“ (Je svedkom udalostí, ktoré zblížujú a vzdalujú spoločenstvá, ale nedokázal by ich vyvolať, 2010:16). Ako vidieť, sem-tam ešte pretrváva predstava o prekladateľovej neviditeľnosti. Vo väčšine prípadov sa však autori zamýšľajú nad prácou prekladateľa profesionálne a skúmajú podmienky jeho činnosti, ako špecializované vzdelanie, technické zázemie a význam spoločenstva profesionálov a vzťahov medzi nimi (David ar Rouz, Freddie Plassard).

Názov publikácie *La traduction dans les cultures plurilingues* (Preklad v multiligvárnych kultúrach, 2011), ktorá ako predošlá vyšla v spomínanom vydavateľstve v dvojjazyčnom vydaní, v angličtine a vo francúzštine, tiež vzbudzuje záujem. Na jej zostavovaní spolupracovali aj známi belgicko-flámski translatológovia Lieven D’huylst a Reine Maylaerts z Leuvenu. Je možné, že oni spoluurčili smerovanie prác, pretože mnohojazyčné kultúry sú skutočnosťou predovšetkým zmiešaných oblastí Európy. Ani zostavovatelia, ani prispievatelia do zborníka však nepoznali práce, ba ani idey, ktoré sa okolo problémov bi- a multilingvizmu rozvíjali v slovenskej škole prekladu, takže mnohé otázky objavovali znova. Vyplývalo to z viacerých príspevkov, ktoré vychádzali z predstavy monolingvárnych štátov s jediným prevládajúcim, dominantným jazykom. Následky tohto chápania sa dostavili: dvojpólové videnie kultúrneho diania a binarizmus opozície medzi vládnucim jazykom a utláčaným dialektom. Vyhnúť sa tomuto modelu nepomohlo ani

sociokultúrne alebo sociopolitické hľadisko uvedených štúdií. Vcelku sa štúdie sústreďovali na tvorbu multilingvárných spisovateľov, autopreklad a preklad do viacerých jazykov. Napriek tomu, že ich videnie bolo poplatné modelu binárneho chápania vysielajúceho a prijímajúceho, dominantného a potlačeného, zámer kolektívnej práce sa podarilo uskutočniť. Stalo sa tak vďaka konkrétnemu živému literárnemu materiálu, ktorý zneistil a spochybnil všeobecne zaužívané schémy myslenia.

Práce zborníka sa rozvíjali tromi smermi, čím vznikli tri problémové osi. Prvá z nich analyzovala problematiku tzv. mediátorov, čiže tých, ktorí jazyky prepájajú, druhá os sa sústreďovala na označenie priestorov, v ktorých mediátori pôsobia, a tretia os poňala tvorcov, spisovateľov a autorov viacjazyčných textov. Samotné materiály, ktorými autori prispeli do diela, vzbudzovali rešpekt svojou rôznorodosťou a obsažnosťou. Tak napríklad Lieven D'hulst sa zaoberal časopiseckými prekladmi alebo textami flámskych autorov o francúzskom prostredí v Belgicku a textami po francúzsky píšucich belgických autorov na tému Flámov v periodikách. Prínosom tejto témy je, že časopisecké texty odhaľujú rýchlejšie a hlbšie podstatu predstáv a sporov medzi jazykovými a kultúrnymi celkami. Multilingvizmus má však množstvo podôb. Napríklad ďalšie štúdie ukázali, že v rámci mnohojazyčných celkov vznikli texty, zámerne zložené z viacerých jazykov, ktorých reč sa označuje ako tzv. heterolekt alebo fused lect (na rozdiel od idiolektu). Nie je to umelo vytvorený nový jazyk typu pidgin, ale zámerná tvorba v zmiešanom jazyku s cieľom prinútiť recipientov, ktorí jeden z jazykov nepoznajú, aby sa s ním zblížili. Príspevok, ktorý na tému heterolingvizmu napísala Myriam Suchet (Kanada), je podnetný, jeho hodnotu však znižuje mechanické chápanie procesu prekladu od vysielajúceho jazyka k prijímajúcemu napriek tomu, že príklady zreteľne dokazujú opačný priebeh (tvorcom heterotextu je prekladateľ, a nie autor originálu). Tento postup nepriaznivo zasahuje aj do logiky jej textu.

Je prirodzené, že otázka priestoru, v ktorom sa multilingvizmus uplatňuje, patrí k podstatným. Akoby ozvenou k tomuto konštatovaniu sa stala analýza troch podôb izraelskej literatúry (hebrejskej, izraelskej a židovskej), ktorou ich autorka Rachel Weissbrod z Izraela poprela súvislosti medzi existenciou národa a jeho územím či jazykom. Niet pochyb, že Španielsko je jedným z najbúrlivejších priestorov jazykových sporov v Európe. Francesca Blockeel z Leuvenu otvorila otázku vzťahu v prekladoch medzi jeho štyrmi oficiálnymi jazykmi a literatúrami (kastílsky, katalánsky, galicijský, baskický). Aj tu vzniká zložitý vzťah medzi oficiálnym a menej významnými jazykmi. Diela tzv. menších jazykov sa síce dostávajú do obehu prekladom do oficiálneho jazyka, ale ako konštatovala autorka, potláča to ich špecifikum.

Multilingvárných autorov možno vydeľovať ako samostatnú kategóriu, ale nie je to nevyhnutné. Jedným z výrazných príkladov by mohol byť alsaský prozaik Tomi Ungerer, ktorý sa považuje za autora, a nie za prekladateľa, hoci svoje romány píše za pomoci prekladov. Ako tvrdí autorka príspevku Britta Benert zo Štrasburgu, ide o rôzne techniky hybridizácie. Podobný príklad skúma K. Alfons Knauth z Bochumu, ktorý sa zaoberá vzťahom medzi prekladom a pôvodnou viacjazyčnou tvorbou, pričom si pomáha pojmami ako transkreácia, voľná polyglotná tvorba alebo interlekt. Podľa jeho názoru vo svete vzniká nový typ čitateľa, ktorý sa stáva polylingvárnym a ktorý sa dorozumieva idiómom nazvaným „babelidiom“, vďaka čomu preklad stráca svoje opodstatnenie.

Na záver by azda bolo vhodné položiť si ešte jednu otázku, o ktorej sa nikto explicitne nezmienil – hranice prekladu. Niet pochyb, že príspevky Benertovej a Knautha túto problematiku otvorili, ba navrhli k nej aj niektoré osobitné pojmy. K tejto otázke sa však vyjadrila nasledujúca publikácia vydavateľstva Artois Presses Université, ktorá vyšla mimo edície pod veľavravným názvom *Traduire, trahir, travestir* (Preložiť, zradit', prestrojit', 2012).

Libuša Vajdová

ČERMÁK, Josef: Život ve stínu smrti. Franz Kafka. Dopisy Robertovi.

Praha: Mladá fronta, 2012. 280 strán. ISBN: 978-80-204-2629-1

Josef Čermák, jeden zo zakladajúcich členov Spoločnosti Franza Kafku, patrí k excelentným znalcom Kafkovho diela. Za desaťročia bádateľskej a prekladateľskej činnosti nazbieral veľké množstvo relevantného materiálu a vydal viaceré publikácie venované životu a dielu Franza Kafku. Literárny historik sa v ostatnom období venuje intenzívnemu výskumu pražskej nemeckej literatúry (Franz Kafka, Franz Werfel, Max Brod), jej recepcii v českej kultúre a zameriava sa na otázky česko-nemeckých medziliterárnych vzťahov.

Zložitá situácia v päťdesiatych rokoch 20. storočia poznačila výskum Kafkovho diela, ale Čermák naplno využil bádateľské i publikačné možnosti, ktoré sa naskytli v druhej polovici šesťdesiatych rokov. Výskum završil knihou *Kafka und Prag*, vydanou roku 1971 paralelne po nemecky v Stuttgarte a po anglicky pod názvom *Kafka and Prague* v New Yorku. Čermák spolupracoval s kolegami z celej Európy, najmä s nemeckými znalcami Kafkovho diela, napríklad s Hartmutom Binderom. V čase, keď sa nedalo očakávať, že situácia sa zmení, bádanie v tejto oblasti vo vtedajšom Československu stagnovalo. Inými slovami bol Franz Kafka doma všade vo svete, len nie vo svojej vlasti, navyše sa Kafka do povedomia svojich krajanov dostával akoby okľukou cez západ.

Pražská Spoločnosť Franza Kafku iniciuje sústavne vydávanie nových prekladov. Na ne nadväzujú literárnovedné práce, ktoré objavným spôsobom osvetľujú Kafkove životné osudy a vyvracajú neopodstatnené legendy a mýty, ktorých sa za približne päť desaťročí intenzívnej a rozporuplnej recepcie nahromadilo pomerne dosť. Josef Čermák uverejnil roku 2005 knihu *Franz Kafka. Výmysly a mystifikácie* (Praha, 2005), ktorá kriticky reaguje na práce dvoch najznámejších a najúspešnejších českých mystifikátorov, M. Mareša a G. Janoucha. V situácii, keď

po druhej svetovej vojne aj vďaka prekladom do angličtiny, francúzštiny a iných jazykov sa rozvinul akýsi kafkovský boom, sa hlásili o slovo obratní mystifikátori. Využili situáciu, keď nadšený záujem v radoch čitateľov a renomovaných vedcov oslaboval ich kritickosť. Na svetovej sláve pražského génia sa priživilí najmä Michal Mareš a Gustav Janouch. Výmyslami zamotali hlavu nemeckým bádateľom a svojimi dielami prenikli do kontextu dôverčivej kafkológie, ktorá bola na prelome štyridsiatych a päťdesiatych rokov minulého storočia vďačná za každú novú informáciu. Kým Mareš sa stal tvorcom legendy o „červenom“ Kafkovi, účastníkovi anarchistických schôdzí a priateľovi pražskej bohémy okolo Haška, Janouch, literárne talentovanejší, uskutočnil oveľa ťižiadostivejší zámer, vytvoril knihu rozhovorov s Kafkom, ktoré oklamali veľkú časť odborníkov na čele s Maxom Brodom, ba boli pokladané za súčasť Kafkovej tvorby. Oboch mystifikátorov Josef Čermák presvedčivo demaskoval, čím vytvoril priestor pre nové výskumy a interpretácie v oblasti nemecko-českých medziliterárnych vzťahov.

Kvalitatívne nový stupeň poznania sprostredkoval Josef Čermák v monografii *Zápas jménem psaní. O životním údělu Franze Kafky*. Publikácia vyšla roku 2009 a čoskoro nasledoval jej preklad do nemčiny pod titulom *Franz Kafka – Dokumente zu Leben und Werk*. Odbornú verejnosť presvedčila dôkladnosťou spracovania a osvetlením dovtedy neznámych faktov a súvislostí Kafkovho života a diela. K tomu prispela aj kazeta, ktorá obsahuje facsimile Kafkových listov, korešpondenčných lístkov, pohľadníc, úryvkov z denníkov, reprodukcie dokumentov, viažucich sa ku Kafkovmu životu a dielu. Text monografie sa priebežne odvoláva na obrazový materiál, čím dosahuje efekt zdvojeného účinku na čitateľa.

Josef Čermák si uvedomoval, že stále jes-

tvujú početné otázky, oblasti, ktoré si vyžadujú nepredpojatý prístup a prehĺbenú analýzu. K nim nesporne patrí posledná fáza Kafkovho života a tvorby, ktorá prebiehala „ve stínu smrti“. Ide o roky 1920 až 1924, ktoré možno vymedziť Kafkovým príchodom do sanatória v Tatranských Matliaroch (krátko pred Vianocami 1920) a Kafkovou smrťou v sanatóriu Kierling pri Viedni. Čermákova ostatná kniha obsahuje množstvo fundovaných a dlhoročným výskumom overených údajov o Kafkovom živote a diele v tejto fáze.

Cieľom recenzovanej publikácie je v prvom rade prispieť k poznaniu posledných týždňov Kafkovho života a rozšíriť doterajší obraz vďaka pražskému nález korešpondencie s rodičmi spreď dvadsiatich rokov, ale najmä vďaka novým poznatkom, ktoré vyplývajú z Kafkových listov Robertovi Klopstockovi a z paralelnej korešpondencie Dory Diamantovej: „Je nepochybné, že různé okolnosti, provázající Kafkovu léčbu v rakouských ústavech a obsažené v Robertových a Dořiných písemných sděleních, významně, byť asi ne podstatně ovlivnily konec Kafkove života“ (Čermák, s. 7).

Monografia prináša na s. 9–79 Kafkove listy Robertovi Klopstockovi. Ide o 66 listov, ktoré doteraz neboli širšej odbornej verejnosti známe. Treba pripomenúť, že Klopstockove listy adresované Kafkovi sa nezachovali. Na s. 80–128 je zhrnutá Klopstockova korešpondencia s rodinou Franza Kafku a sú tu aj listy Dory Diamantovej Kafkovým príbuzným.

Na základe uverejnených listov sa Josef Čermák pokúša v obsiahlej štúdii *Život ve stínu smrti. Poslední léta a poslední přátelství Franze Kafky* (s. 129–272) o analýzu Kafkovho celoživotného zápasu s presvedčením o vlastnom nedostatočnom vybavení pre život. Ťažiskom výkladu sú posledné roky Kafkovho zápasu a rola, doteraz nedostatočne zhodnotená, ktorú v ňom zohrával Robert Klopstock (1899–1972). Okrem množstva nových faktov prináša Čermák pohľad na dramatický stret dvoch protichodných liečebných prístupov. Stretávala sa tu tzv. prírodná liečba, ktorej stúpcami boli Franz

a Dora, a klasická školská medicína, ktorú usilovne vyžadoval Klopstock.

Čermák stručne charakterizuje, kto bol Robert Klopstock. Ako budapeštiansky medik praxoval Klopstock v Tatranských Matliaroch, kde sa dennodenne stretával s Franzom Kafkom. Zoznámili sa náhodou – pri čítaní Kierkegaardovej knihy *Bázeň a chvenie*. Je známe, že Kafka sa Kierkegaardom dôkladne zaoberal už predtým, najmä roku 1918 po prepuknutí choroby. Prečítal vtedy niekoľko jeho kníh a korešpondoval o ňom s Maxom Brodom. Tieto knihy súviseli s Kierkegaardovou životnou traumou, s jeho rozchodom a zrušením vzťahu s Regine Olsonovou, keď nadobudol presvedčenie, že svojím založením a depresiami nie je uspôsobený na manželstvo. Ako uvádza Josef Čermák, Franz Kafka pociťoval určitú podobnosť svojho vzťahu k Felice s Kierkegaardovým vzťahom k Regine. Spoločné čitateľské a intelektuálne záujmy viedli k intenzívnym rozhovorom a úvahám, ktoré sú reflektované v korešpondencii: „Je nutno předpokládat, že dánský filosof byl předmětem jejich rozprav celé měsíce“ (Čermák, s. 206).

Franz Kafka sa v Matliaroch prostredníctvom nemeckojazyčnej tlače, ktorá vychádzala na Spiši, resp. v Košiciach zoznamoval s kultúrnym životom regiónu. Dokonca napísal článok o výstave obrazov a uverejnil ho v kežmarskom denníku *Karpathenpost*. Jeho článok preložil do maďarčiny Robert Klopstock a uverejnil ho v košickom denníku *Kassai Napló*.

Po návrate do Prahy pomohol Kafka Klopstockovi, maďarskému občanovi, získať občianstvo, aby mohol pokračovať v štúdiu medicíny na Nemeckej univerzite v Prahe. V situácii napätých vzťahov medzi Československom a Maďarskom, keď na Slovensku doznievali tragické dôsledky invázie Maďarskej republiky rád, nebolo jednoduché vybauiť československé štátne občianstvo: „Získať československé občianství bylo také nesmírně obtížné, nakonec je Klopstockovi poskytla slovenská liptovská ves Malatiná“ (Čermák, s. 212).

Čermák sa v kapitole *Přítel ve zlém čase* okrem iného venuje Klopstockovým prekladateľským iniciatívam. Kafka totiž pomáhal Klopstockovi pri jeho prekladoch poviedok maďarského prozaika Frigyesa Karinthyho. Pri týchto redakčných zásahoch Čermák konštatuje Kafkov „suverénny cit pro jazyk, o to obdivuhodnejší, že neznal jazyk originálu. Zásahy se netýkali jen hungarismů, ale i vystižení jazykových odstínů, které v nedokonalém překladu postrádal“ (Čermák, s. 221). Kafku zaujal Endre Ady, z ktorého Klopstock tiež prekladal. Dôvera v Robertove prekladateľské schopnosti šla u Kafku dokonca tak ďaleko, že ho pokladal za vhodného prekladateľa svojich textov do maďarčiny. Keď sa však Kafka dozvedel, že v košických novinách *Szabadság* a *Kassai Napló* vyšli bez jeho vedomia a súhlasu štyri jeho poviedky v preklade vtedy takmer neznámeho Sándora Máraia, ihneď napísal svojmu nakladateľovi Kurtovi Wolffovi do Mníchova, že nabudúce rezervuje všetky práva na preklad svojich diel do maďarčiny výhradne Robertovi Klopstockovi, ktorý bude podľa neho prekladať výborne. Kafka bol teda presvedčený o Klopstockových prekladateľských schopnostiach, také silné bolo ich priateľské puto. Vydavateľ Wolff zrejme nereagoval, a tak mu Klopstock s Kafkom poslali po pol roku urgenciu, ku ktorej Klopstock pripojil ešte správu o úmysle niečo v dohľadnom čase uverejniť v jednom literárnom časopise v Maďarsku – mal na mysli *Nyugat* – a neskôr to vydať v knižnej podobe. Ako však Čermák konštatuje, nič z toho sa neuskutočnilo, zatiaľ čo „Máraiove preklady žijí dodnes a jsou to po Mileně Jesenské druhé nejstarší překlady Franze Kafky do cizího jazyka na světě“ (Čermák, s. 223).

V závere monografie sa Josef Čermák venuje osudom Roberta Klopstocka v 30. a 40. rokoch minulého storočia po nástupe Hitlera k moci. Klopstock ako žid prišiel v Berlíne čoskoro o miesto. Podľa skúseností z vlasti tušil, čo by ho v Nemecku asi ďalej čakalo, a vrátil sa do Budapešti. Vedel, že ani tam nemôže za danej politickej situácie ostať. Prišlo mu však

šťastie. Pričinením Franza Werfela sa dostal do okruhu literáta a mecenáša baróna Lajosa Hatvanya, u ktorého sa schádzali okrem domácej literárnej elity emigranti z Hitlerovho Nemecka – Franz Werfel, Franz Blei, Alfred Polgar a Ödön von Horváth. Klopstockovou vstupnou rekomendáciou bola povesť muža, v náručí ktorého zomrel Franz Kafka. Klopstock sa usiloval v 30. rokoch o odchod z Maďarska, kde sa politické pomery, najmä pre židov, rýchlo zhoršovali. Jeho vytúženým cieľom boli USA. Pomocnú ruku mu poskytl Thomas Mann a Albert Einstein. Trvalo však celé dva roky, kým mohol Klopstock odcestovať. Do USA cestoval na rovnakej lodi ako Klaus Mann.

Keď nakladateľ Samuel Schocken začal po roku 1945 v New Yorku pripravovať nové vydanie Spisov Franza Kafku, boli kafkovské rukopisy a ostatné dokumenty vo vlastníctve Roberta Klopstocka jednou z veľkých nádejí edičného projektu. Intenzívne kontakty nadviazal Robert Klopstock s portorikánskym kafkovským bádateľom Angelom Floresom. Diskutovali spolu najmä o Kafkovom vzťahu ku Kierkegaardovi. Angel Flores je autorom cennej kafkovskej bibliografie. Okrem toho vydal prvý kafkovský zborník na svete, nazvaný *The Kafka Problem*, obsahujúci okolo 40 štúdií vtedajších popredných svetových znalcov Kafkovej tvorby. Zborník vyšiel roku 1946, o rok prv ako český zborník *Kafka a Praha s prácami štyroch českých vedcov*, ktorý je zasa prvým kafkovským zborníkom v Európe. Dodám, že Robert Klopstock, ktorý od mladých rokov – aj Kafka o tom píše – prejavoval sklony ku kresťanstvu, prestúpil spolu s manželkou k protestantskej episkopálnej cirkvi. Zomrel v Spojených štátoch roku 1972, krátko po odchode do dôchodku.

Doterajšiemu kafkovskému výskumu chýbal podľa mňa stredo európsky aspekt, znalosť českej kultúry a schopnosť orientovať sa v spleť materiáli Kafkových vzťahov k českej kultúre. V tomto ohľade je Čermákov prístup jedinečný: vďaka tomu, že ovláda takrečeno celé spektrum Kafkovho diela a plne zohľadňuje zakotvenosť v nemeckom,

rakúskom a českom kontexte, sa mu darí kriticky osvetliť početné mystifikácie a ideologicky unáhlené interpretácie Kafkovho diela. Vo svojej ostatnej práci ponúka Josef Čermák

vedeckej verejnosti plod zrelého uvažovania, svedomitého rešeršovania a suverénneho formulovania.

Milan Žitný

SOŇA PAŠTEKOVÁ: Proces, kánon, recepcia. Historiografické, translatické a interpretačné aspekty skúmania ruskej literatúry

Bratislava: Veda, 2013. 140 s. ISBN 978-80-224-1299-5.

Práce kolegyně Doc. PhDr. Soni Paštekové, CSc., pracovnice Ústavu svetovej literatúry SAV v Bratislave, jsou mezi literárněvědnými rusisty známé už delší dobu. České kolegyně upoutává především autorčina badatelská kompetentní optika (v souladu nejen s interpretačními hledisky jejího pracoviště SAV, ale i některých slovenských rusistických a slavistických univerzitních pracovišť). Její nadstavbový pohled na ruskou literaturu vyústil aktuálně do sympatické monografie, v jejíž obsahové struktuře můžeme vydělit minimálně dvě tematicky vyhraněné oblasti.

Úvodní část posuzované knihy má zastřešující název *Podoby historizmu a ruský literární proces* a autorka se v ní zamýšlí nad specifickými aspekty slovenské reflexe. Další část je pak věnována třem aktuálním okruhům – vyvěrajícím z anotovaného zaměření celé publikace. První z nich, nazvaný příznačně *Historismus a metodologická pluralita*, se věnuje problematice aspektů zkoumání literárního procesu, druhý s názvem *Budoucnost literární historie* se zabývá vybranými otázkami dějin ruské literatury 20. století a třetí je zaměřen na proměny estetického kánonu a čtenářskou paměť.

Pašteková se pokouší vyzvednout některé významné a rozhodující otázky literárního procesu i samotné autorské kreativity v ruské literatuře posledních dvou století. Její pohled je kriticky zaměřen k badatelským přístupům ukotveným v tradičních šablonách „vzájemné koexistence a pravidelného střídání literárních proudů, směrů, žánrů či dominantních osobností“. Akcentuje totiž mj. nutnost věnovat pozornost i různorodosti potenciál-

ně možných přístupů ke zpracování moderních dějin ruské literatury (v podtextu tedy i literatury obecně). Zejména proto výběrově (nicméně fundovaně) rekapituluje dosavadní slovenský přístup k dějinám ruské literatury (přičemž konfrontačně neopomíná ani přístupy sousední literární vědy české, ani zásadní pohledy na ruskou literaturu optikou literární vědy světové). Nemalou pozornost věnuje rovněž interpretačním a koncepčně přístupovým posunům v samotné ruské literární vědě posledních desetiletí, tj. po pádu dominantní ideově-rigidní optiky předcházejícího sovětského údobí.

V této souvislosti se kolegyni Paštekové daří registrovat a prezentovat i určitý (řekněme s nadsázkou) „žánrový posun“ v dominantních literárněvědných přístupech k literatuře (a to nejen ruské) – totiž posun od rozsáhlých vícesvazkových přehledů a dějin literatury k většímu počtu dílčích studií, ke slovníkovým kompendiím, hypertextovým elektronickým dějinám literatury aj., odpovídajícím aktuálním informačním trendům i recepčním schopnostem soudobého zájemce o literární proces – s potenciální možností nazírat jej v širším kulturním kontextu, tzn. mj. i v konfrontaci a úzkém sepětí s výtvarným uměním, hudbou či aktuálně dominantními uměleckými žánry divadla, filmu a televize. Pašteková tak de facto mj. upozorňuje na nutnost nazírat literární proces nejen ve **tvůrčím**, ale i v **sociálním kontextu**. (Nabízí se nám de facto např. úzká souvislost zmíněných tendencí se soudobými záměry tzv. „areálových studií“ – v našem případě tzn. nejen se slovenským či českým kulturním

kontextem, ale minimálně i s kontextem stře-doevropským.) Kolegyně Pašteková samo-zřejmě nenazírá zmíněnou problematiku jednostranně; všímá si mj. i složité konfron-tace těchto postupů s tradičním pojetím lite-rárněvědného vývoje a zejména proto akcen-tuje nutnost (doslova nevyhnutelnou) pře-hodnocovat vžitá metodologická paradigma zkoumání literárního procesu, v němž se stále častěji „skloňují pojmy ako čas, priestor a kontext, prepisovanie dejín, dosah predošlých koncepcií a predstáv“ a v němž naléha-vě vyvstává nutnost „prekonávania jedného estetického modelu iným v rozličných časopriestorových kontextoch“.

Druhou a třetí část posuzované monogra-fie bychom mohli s jistou nadsázkou nazvat **konkretizující aplikací**. Obě jsou ukotveny v dlouhodobém profesním autorčině zájmu – totiž ve sledování a kritickém pohledu na hodnocení slovenské recepcce (je mj. leitmoti-vem i překladatelské interpretace výrazných počínů ruské literatury). V této souvislosti si Pašteková například všímá některých výraz-ných ruských literárních artefaktů (nebojme se řici explicitně artefaktů „**kánonických**“, protože konfrontaci kánonických a nekáno-nických distinktivních znaků vybraných děl ruské literatury se zejména ve třetí části své monografie explicitně věnuje).

Mám na mysli především minuciózní komparativní analýzu žánrové identifikace v lyrické autobiografii I. Bunina *Život Arsenje-va*, kterou Pašteková nazírá v kontextu ruské-ho a evropského modernismu. Věnuje mj. pozornost dobovému kontextu vzniku dané-ho díla, svěbytné formě narace (tzv. proudů vědomí, ústícímu do jisté „nelineárnosti a asociativnosti, nepřetržitého proudů myš-lenek, citů, konfrontovaných se vzpomínka-mi, nejasnými předtuchami namířenými do budoucna atd.), přičemž se snaží dílo zasazo-vat do ruské i evropské literární vývojové linie a zdůrazňuje jeho distinktivní svěbytný znak, za nějž považuje ambivalentní vnitřní organizaci textu podle schématu: „1. minu-lost – přítomnosť, 2. domáce – cudzie, 3. lyrické – epické, 4. klasické – moderné, 5.

realita (dokumentárnosť) – fikcia“.

Všímá si rovněž nadčasové problematiky u symboliky města v básnické tvorbě Anny Achmatovové, rovněž však i svěbytného od-kazu ruské antiutopické prózy počátku XX. století s prvky (dnes mj. nezřídka revitalizova-ného) **apokalyptického** vidění světa, zahrnu-jícího mj. ruský literární svět v rozmezí od klasiky F. M. Dostojevského, V. S. Solovjova, fantastiky A. Bělého, V. Brjusova, přes anti-utopii J. Zamjatina, nebo v současnosti velmi populárního M. Bulgakova, A. Platonova až k bytostně aktuálnímu V. Sorokinovi. Je totiž do značné míry opravdu ukotvena v apoka-lyptických vizích přelomu 19.–20. století – jako v jednom z rozhodujících kadlubů anti-cipačních vizí ruské antiutopické tvorby, nesou-cí ve svém zárodku elementy „deziluze, rozpa-du ideálů, destrukce fantastického modelu světa“. Souhlasím s autorkou, že k nejvýraz-nějším odkazům ruské antiutopické tvorby musíme prioritně řadit její **anticipační cha-rakter** (koneckonců dějiny minulého století, nejen ruské, jsou toho názorným dokladem).

Ve třetí části (opírající se rovněž impli-citně o apokalypticky podbarvený ruský dějinný vývoj) analýza plejády autorů fúzuje do ryze translatologických aspektů. Zabývá se totiž nejdříve kritickým hodnocením tří slovenských překladů známého dramatu L. N. Tolstého *Vláda tmy* (jde o translatologic-ké počiny z let 1944, 1967 a 1989) v kapitole pod názvem *Psychologická dráma L. N. Tol-stého na Slovensku (K prekladu dramatických textov)*. Poté pak následuje kapitola s názvem *O preklade „stratenej“ kapitoly Stavrogina spoved' (U Tichona) z Dostojevského románu Diablolom posadnutí*, kterou pak doplňuje následující úvaha o významu recepcce a pře-kladu při tvorbě kánonu, konkretizovaná především zamyšlením nad estetikou neka-nonických žánrů v ruské literatuře. Výklad Paštekové ústí do úvah o významu recepcce a explicitně i samotného uměleckého pře-kladu při tvorbě **kánonu**. I české literární badatele mj. nepochybně zaujmou autorčiny úvahy o složité genezi osudu Dostojevského díla v Rusku a v evropském kulturním kon-

textu – v konfrontaci s genezí jeho slovenské recepcie. Vzpomeňme v této souvislosti např. práce nedávno zesnulého slovenského badatele Andreje Červeňáka (mj. jeho monografie *Dostojevského sny. Eseje a štúdie o snoch a Dostojevskom*. Pezinok, Formát 1999), případně české publikační aktivity spojované s pracemi i badáním F. Kautmana – reprezentativního znalce Dostojevského uměleckého odkazu, především pak jeho analýzy českých „bojů o Dostojevského“; ilustrativně vzpomínám kolektivní práci Bubeníková, Miluše, Hrabáková, Marta, Hříbková, Radka (ed.). *Dostojevskij dnes* (Praha: Národní knihovna ČR, Slovanská knihovna, 2007) aj.

Vývoj názorů na kánonickou literaturu a její proměny v literatuře evropské a explicitně ruské kolegyně Pašteková prezentuje v relaci s růstem dominantního postavení literatury „**nekánonické**“. Registruje v ní aktuální trendy, například preferování experimentálních invariantních žánrů (mj. v relaci s výrazným vkladem ruského modernismu, ale i postmodernismu), a upozorňuje na narůstající úlohu

takových faktorů jako mezidruhový synkretismus, umělecká montáž a fragmentárnost textů, růst úlohy subjektivity a psychologizace vyprávění, parodování předcházejících estetických modelů skutečnosti aj.

Jsem přesvědčen, že ačkoliv monografie Soni Paštekové *Proces, kánon, recepcia* nemůže postihnout všechny aspekty literárního procesu a jeho recepcie (autorka si koneckonců nekladla takový „encyklopedický“ cíl), její adekvátně zaostřený pohled na tuto nepochybně stále aktuální problematiku se stane vítaným příspěvkem do soudobé diskuse o smyslu, úloze i perspektivách umělecké literatury a přispěje k pozitivní roli moderní slovenské literární vědy v kontextu badání nejen o literatuře ruské, ale i o literatuře, kultuře a translatoologii obecně. Tradičně mohou potvrdit, že nepochybně vyvolá zájem nejen v řadách příbuzné české literárněvědné komunity, ale (mj. vzhledem k relativně podrobným anglickým souhrnům pro každou kapitolu) i u zájemců v širším zahraničním areálu.

Oldřich Richterek

JAROSLAV ŠRANK: Individualizovaná literatúra. Slovenská poézia konca 20. a začiatku 21. storočia z perspektívy nastupujúcich autorov. Bratislava: Cathedra, 2013. 470 s. ISBN 978-80-89495-12-2

O máloktovej literárnovednej publikácii s vročným 2013 možno povedať, že bola natolko očakávaná a potrebná ako monografia Jaroslava Šranka *Individualizovaná literatúra*, ktorá je prvou systematickou a komplexnou reflexiou slovenskej poézie takzvaného ponovembrového obdobia v danom rozsahu. Jej autor, literárny vedec a vysokoškolský pedagóg, sa už bežná dva desaťročia primárne venuje reflexii slovenskej poézie a najnovšou publikáciou nadviazal na predchádzajúce knižne vydané výstupy svojho vedeckého záujmu (*Nesamozrejmá poézia a Autorské texty s folklornou dimenziou*, obe 2009). Rovnako tak vo svojej rozsiahlej práci uspokojivo zohľadnil objem i obsah doterajšieho výskumu

vo forme početných odkazov na práce iných kolegov, ktorí sa touto problematikou zaoberali pred ním alebo súčasne s ním.

Už z úvodných strán je čitateľovi zrejmé, že autor disponuje vysokým stupňom erudície a vo vymedzenom teréne je zorientovaný. V predhovore okrem iného formuluje predsavezatie, „zanechať zo zotrvačnosti vychodene skratky“, známe v podobe knižných prác, ktoré novšiu slovenskú poéziu zachytávajú iba s telegrafickou stručnosťou alebo ju dokonca celkom obchádzajú. Básnické debuty z obdobia sklonku komunistického režimu (t. j. polovice 80. rokov) a príchod autorských generácií, ktoré do literárneho procesu zasiahli ešte neskôr, Šrank neposudzuje

ako izolované a od minulosti oslobodené javy. S paradigmatickými zmenami v ponovembrovej literárnej situácii oboznamuje čitateľa v legitímnom kontexte spoločnospolitických zmien daného obdobia, respektíve východísk dobovej literárnej situácie. Šrank sa teda v súlade s očakávaniami drží jedného z hlavných postulátov prístupu, tradične citelného najmä v literárnej historiografii, ktorý spočíva v snahe „exaktne opísať... literárne javy... z dobového punktu poznania“ (Hochel, Kontinuita a diskontinuita, s. 3), a to, takpovediac, „na veky vekov“ (tamže). Okrajovo preto zmieňuje a pristavuje sa i pri takých spoločnospolitických súvislostiach, ktoré z pohľadu dneška do značnej miery pôsobia samozrejmo, ale s ohľadom na budúce generácie nemôžu zostať vynechané.

Sám monografista pritom jedným dychom dodáva, že „rok 1989 nebol pre slovenskú literatúru rokom nula“. Vedomie o problematickosti vnímania postmodernizácie literárneho systému v príliš úzkom, rigidnom zmysle, sa prejavuje aj v uplatnení kľúčovej perspektívy zahrnutej už v názve jeho práce: individualizácie a individualizovanosti literatúry daného obdobia. Šrank túto perspektívu čitateľovi nijako nevnučuje, v čoho dôsledku sa v procese čítania stáva skôr rozšírením obzoru než jeho zúžením na špecifické hľadiská a ich predpoklady. Svoje rozhodnutie, nazerať na tvorbu ponovembrových básnikov z takéhoto uhla pohľadu, zdôvodňuje tým, že práve individualizácia sa „ukázala ako produktívny leitmotív, zmysluplný koncepčný faktor, oprávnený organizačný činiteľ“.

Šrankova práca *Individualizovaná literatúra* pozostáva z troch častí – *K premenám slovenskej literatúry a poézie na konci 20. a začiatku 21. storočia*, *Literárny život a proces a Tvorba*. Prvá časť modelovo charakterizuje slovenskú literatúru prelomu 20. a 21. storočia v kontexte jej postmodernizácie. Závery v nej obsiahnuté prehlbuje a rozvíja druhá časť tým, že demonštruje a na konkrétnych príkladoch ilustruje podiel nových autorov na postmodernizácii slovenskej lite-

ratúry. Šrank v monografii na viacerých miestach operuje s pojmom „radikálne individualizovaného autorského typu“, ktorý chápe synonymicky s (proto- až stereo)typom personalizovaného autora. Ako napovedá aj názov druhej časti monografie, dôsledne si pritom všíma aj dianie, ktoré s formovaním tejto v dobovej literárnej situácii de facto novej (id)entity interaguje. Zmieňuje najmä nové podoby organizácie literárneho života na pozadí rozkladu tých pôvodných, rozmach kyberpriestoru a podobne.

V tretej, najrozsiahlejšej a najrozpracovanejšej časti autor monografie približuje javy a dianie v slovenskej poézii ponovembrového obdobia formou podrobných analýz. Už len samotný fakt, že sa čitateľ v tejto časti má možnosť oboznámiť s poetikami bezmála päťdesiatich autorov, naznačuje, že ide o komplexnú charakteristiku. Uvedené platí i napriek tomu, že autor netají ani vôľu, ani nevyhnutnosť pristúpiť k viacerým redukciám. K sprehľadneniu genézy literárnej situácie príslušného obdobia prispieva, že si pri jeho opise monografista pomáha vymedzením štyroch hlavných procesualno-typologických tendencií, ktoré v jeho priebehu možno zaznamenať. Šrank rozlišuje medzi poéziou nekonformného individualizmu (1) a súkromia (2), spirituálne orientovanou (3) a experimentálno-dekonštruktívnou poéziou (4). Takéto členenie sa pri snahe pochopiť komplexnosť a zároveň diferencovanosť danej vývojovej fázy ukazuje byť nápomocné, a to i napriek tomu, že si v žiadnom ohľade nenárokujú na definitívnosť.

Prínos monografie *Individualizovaná literatúra* je nespochybniteľný nielen v oblasti reflektovania súčasnej slovenskej poézie, ale vykazuje značný stupeň relevancie v slovenskej literárnej vede vôbec. Spôsob, akým sa Šrankovi v jeho práci podarilo organicky spojiť už objavené s objavným, zodpovedá autorskej pečati zrelého literárneho vedca. Vývojové štádium, ktoré v slovenskom literárnom prostredí charakterizovalo okrem iného „odkľatie... zakázaných tém a uvoľnenie tvorivého procesu zo zovretia cenzor-

skej kazajky“ (Milčák, Antológia súčasnej slovenskej poézie, s. 6) sprevádzané výraznou reorganizáciou literárneho života, opísal

a zaznamenal nad očakávanie precízne a erudovane.

Anna Fosse

ALEXANDRA STROHMAIER (Ed.): Kultur – Wissen – Narration. Perspektiven transdisziplinärer Erzählforschung für die Kulturwissenschaften

Bielefeld: Transcript-Verlag, 2013. 538 strán. ISBN 978-3-8376-1650-7

Alexandra Strohmaier, literárna vedkyňa a kulturologička na Univerzite Graz, sa podujala zmapovať súčasný stav naratológie na transdisciplinárnom priestore vied o kultúre. Ide o kritickú revíziu rôznych, často až divergentných prístupov a postupov vo výskume rozprávania. Prispievatelia antológie sa ťažiskovo pohybujú medzi kultúrnymi systémami literatúry, filmu, výtvarného umenia, ako aj kultúry všedného dňa. Táto multifokálna perspektíva umožňuje osvetliť procesy a stratégie rozprávania na jednej strane, ale aj možnosti jeho výskumu ako relevantného, a možno potenciálne určujúceho smeru profilujúcich sa kulturologických disciplín. Spomedzi početných naratologických aktivít a publikácií (nemožno nespomenúť iniciatívu spojenú s časopisom *World Literature Studies* a projektom *Nespolahlivý rozprávač interdisciplinárne*, kde rezonovalo interdisciplinárne uvažovanie o rôznych postupoch a stratégiách rozprávania vo fikcionálnych a faktuálnych textoch) recenzovaná antológia nevyčerpáva svoj účel tým, že podáva správu o súčasnom stave naratologických výskumov, ale sprostredkúva dojem vysoko komplexného a diferencovaného výskumu na konkrétnych „aplikáciách“. Týmto sa nepriamo upozorňuje na pôvodný význam dnes už dokonale zdiskreditovaného formátu antológie pre humanitné vedy vzhľadom na ich multiperspektívnosť v uvažovaní o fenoménoch (nie predmetoch) ich výskumov a divergentnosť výskumných záujmov.

Z viacerých aspektov by sa dalo tvrdiť, že pole naratológie sa čoraz väčšmi zneprehľadňuje, že sú tu trendy prekračovať hranice disciplín a médií, že sú tu pokusy postulovať paradigmy („narrativist turn“ Ansgar Nünning),

definovať pojmy, kreovať koncepty atď.

Rozprávanie ako kategória nie je integrálnou súčasťou kľúčových teórií vied o kultúre. Daný stav je spôsobený práve štatútom naratológie samotnej. Ako pomocná vedná disciplína dopĺňa metodologický arzenál rôznych disciplín a jej disciplinárny osud závisí od toho, čo dané disciplíny od naratológie očakávajú a ako ju integrujú do štruktúr svojho inštrumentária. Naratológia sa dá potom vnímať aj ako odpoveď na kľúčové problémy tej-ktorej disciplíny. V oblasti výskumu literatúry si teória rozprávania našla svoje miesto o. i. v polemikách o zmysle či nezmysle interpretujúcej fenomenologicko-hermeneutickej literárnej vedy, kde sa narácia konceptualizuje v kontextoch štrukturalizmu. Do teoretického modelovania kultúrnych fenoménov sa naratológia dostala skôr dodatočne cez postštrukturalistickú reinterpretáciu spojenú s deontologizáciou narácie.

Z uvedených poznámok by sa možno dala sémanticky vydestilovať istá rozpačitosť v uchopení danej antológie ako celku. Ako je to pri antológiách bežné, jednotlivé príspevky sa len ťažko subsumujú pod nejakú jednotiacu líniu. Príznačný pre tento fakt je aj samotný názov zväzku „Kultúra – Poznanie – Narácia“. Väčšina v ňom publikovaných príspevkov odznela na rovnomennej konferencii v Grazi roku 2010, ktorú zorganizovalo Centrum pre vedy o kultúre Univerzity Graz (Zentrum für Kulturwissenschaften der Universität Graz).

Z 22 príspevkov nie je možné poukázať na každý jeden v rovnakej miere, a preto budem postupovať selektívne.

Prvá sekcia príspevkov s názvom *Narácia a naratológia* sa týka zásadných otázok kul-

turologickej naratológie (Ansgar Nünning, Werner Wolf). Jürgen Straub uvažuje o premiách a perspektívach psychológie rozprávania, Peter Deutschmann sa zaoberá možnosťami usúvzťažnenia naratologických otázok a teórie systémov. Zostavovateľka Alexandra Strohmaier sa venuje naratológii performančnej estetiky a z viacerých vedeckých iniciatív na Slovensku známa rakúska literárna vedkyňa Karin S. Wozonig cez koncept nelineárneho rozprávania premostuje naratológiu a teóriu chaosu, pričom kriticky prehodnocuje pokusy implementovať teorémy teórie chaosu do literárnej vedy. Aj Keyvan Sarkhosh ponúka originálne náhľady na možnosti interdisciplinárne integrovať naratológiu, v jeho prípade ide o prepojenie s teóriou relativity. Nemecká teatrologička a hispanistka Susanne Hartwig, na Slovensku známa z vystúpenia na konferencii k výskumu chaosu v Bratislave roku 2007, sa venuje problematike rozprávania v (auto)biografickej súčasnej literatúre latinskoamerickej proveniencie, problematike prepojenia sebarozprávania a sebapoznania. Mieke Bal sa venuje rozprávaniu príbehov z interkultúrneho hľadiska. Johanna Domokos upozorňuje na možnosti a perspektívy polykultúrnej naratológie. Všetky príspevky vlastne skúmajú rádius relevantnosti naratologických štúdií v kulturologických výskumoch.

Ďalšia časť sa týka rozprávania v disciplínach prírodných vied (Elisabeth Pernkopf), psychoanalýzy (Bettina Rabelhofer) alebo kriminológie (Christian Bachhiesl). Spojovacím prvkom príspevkov tejto časti je problematizácia poznávacej funkcie rozprávania, rozprávania ako cesty k poznaniu. Veľmi plasticky to predstavuje Christian Bachhiesl na podklade z dejín kriminalistiky, prípadu podpaľačov, manželského páru zo Štajerska.

Tretí a posledný útvar zborníka sa skladá z príspevkov o rozprávaní v literatúre, umení a kultúre všedného dňa. Irmtraud Fischer uvažuje o *Biblii* ako naratívne konštruujúcom svete, pričom sleduje *Starý zákon* v jeho funkcii veľkého rozprávania ako spôsobu interpretácie sveta. Biblický naratív autorka vysvetľuje ako nástroj sociálnej praxe. Burkhard

Meyer-Sickendick skicuje obraz romantického hľbajúceho človeka v dielach A. Stiftera, R. M. Rilkeho, G. Benny a W. Benjaminu ako odpoveď na krízu rozprávania. O koloniálnom otroctve a možnostiach rozprávania o ňom referuje príspevok brémskej romanistky Natasche Ueckmann. Inscenovanie orálnej tradície rozprávania u frankofónneho marockého spisovateľa Tahara Ben Jellouna je téma príspevku doktorandky zo Slobodnej univerzity Berlín Susanne Kaiser. Uvedené literárne orientované príspevky dopĺňajú štúdie o formách rozprávania v obrazových cykloch väzňov v koncentračných táborech fašistického Nemecka (Jörn Wendland). Thomas Thieme, empirický kulturológ, tematizuje problematiku fragmentárneho „objektívneho“ rozprávania v múzeách, čím sa myslí potreba exponované objekty vybaviť textami, ktoré im dávajú význam. Tieto texty rozprávajú príbehy objektov. Posledné dva príspevky sa týkajú rozprávania vo vizuálnych médiách, v počítačových hrách (Stephan Günzel) a autonarácie v sociálnych médiách digitálnej kultúry všedného dňa (Ramón Reichert).

Z naznačenej orientácie jednotlivých príspevkov by malo byť zrejmé, o čo Alexandra Strohmaier ako zostavovateľka išlo. Vo väčšine príspevkov ide o sondy do najrôznejších oblastí implikujúcich naratologické koncepty. Úvodné príspevky majú charakter kriticky prehodnocujúcich a zovšeobecňujúcich štúdií – príslušne väčší je ich rozsah. Výsledkom takejto kombinácie, ako aj prepojenia kľúčových renomovaných osobností z oblasti naratológie a dorastajúcej vedeckej generácie je zborník, ktorý ozrejmuje, v akom stave (metodologicky, teoreticky, prakticky) sa táto vedná disciplína v súčasnosti nachádza. Rovnako dôležitým prínosom zväzku je jeho potenciálny inšpiračný potenciál pre vedné odvetvia, ktoré v publikácii nie sú obsiahnuté. Perspektíva zborníka totiž ďaleko presahuje klasické oblasti literárnej vedy alebo vedy o médiách. V tomto bode je príspevok Elisabeth Pernkopf z Ústavu filozofie Univerzity Graz o naratívoch v prírodných vedách (fyzike) jedinečný počín. Práve rôznorodosť per-

spektív (interkultúrny, polykultúrny aspekt) obsiahnutých v zborníku môže pobádať k prehodeniu naratológie aj v rámci národných výskumných tradícií.

Ale to, čo sa vidí ako prínos, teda spomínaná multiperspektívnosť, diverzita tém

a náhľadov, môže sa vykladať aj ako nedostatok, poddimenzovanosť integrujúcich momentov. Alexandra Strohmaier nám nepodáva pomocnú ruku a svoj zostavovateľský čin vysvetľuje len zárodočne.

R. Mikuláš

LUDOVÍT PETRAŠKO: Blízki vzdialení.

Slovensko-nemecké (nielen) literárne vzťahy.

Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2013. 166 strán. ISBN 978-80-555-0755-2

Rozvoj literárnovednej germanistiky na Slovensku mal takpovediac svoje, rôznymi okolnosťami určené tempo, a v dôsledku toho túto disciplínu v našom kontexte právom možno označiť za mladú. Napriek tomu sa dá hovoriť o kvalitnom a kvalitatívne dynamickom výskume, čoho dôkazom sú vedecké výstupy viacerých germanistických pracovísk na slovenských univerzitách a v neposlednom rade i SAV. K rozvoju tejto disciplíny prispeli aj Ludovít Petraško. Jeho publikácie *Blízki vzdialení. Slovensko-nemecké (nielen) literárne vzťahy* bližšie skúma slovensko-nemecké literárne vzťahy a ich relevantný kontext. Autor sa tento kontext snažil rozšíriť o menej známe aspekty spolužitia Slovákov, Nemcov a Maďarov. Toto v prípade prvých dvoch menovaných skupín definuje ako súžitie, ktoré malo „po stáročia vcelku nekonfliktnú podobu“ (s. 7). Takýmto spôsobom sa v monografii pokúsil pričiniť, aby sa skreslené a neúplné predstavy o tomto spolužití (nemálo z týchto predstáv sa vžilo do dejinno-kultúrneho povedomia u nás), doplnili o konkrétne fakty, ktoré svojou relevantnosťou dokážu prevážiť nad stereotypmi.

Petraško zohľadňuje, resp. preukazuje vedomie o východiskách doterajšieho (komparatívneho) výskumu, ktorý sa okrem iného sústreďuje na javy ako dvojdomosť, medziliterárnosť a biliterárnosť, pričom si dôsledne všima typologicko-genetické súvislosti medzi slovenskou a nemeckou literatúrou a prihliada i na neodmysliteľný kontext recepcie daných literárnych javov a dejín a slovenskej germanistickej komparatistiky. Jeho výskum

sa miestami dialogicky opiera o práce Ervína Lazara a Ladislava Šimona. Miestami stavia svoju argumentáciu na kritických reflexiách prác, ktoré s odstupom času hodnotí ako málo objektívne (pozri kapitoly *Videné z diaľky* a *Z pohľadu votrelca*, ako aj záverečné kapitoly monografie). Monografia tiež prináša pomerne ucelený a systematický prehľad osobností, ktoré z hľadiska slovenskej literárnej germanistiky predstavujú jej neodmysliteľný kontext. Zároveň je jedným z ojedinelých pokusov priniesť, resp. systematizovať obraz o kultúrno-geografickom regióne Slovenska z pohľadu zdrojov, ktoré bádateľovi boli dostupné v nemčine.

Petraškov odborný záujem sa i v tejto publikácii prednostne sústreďuje okolo tém, ktoré monografistovi boli blízke už v uplynulých troch desaťročiach jeho vedeckej činnosti. Rovnako tak však možno badať ambíciu, všímať si doposiaľ nespracované súvislosti slovensko-nemeckých literárnych vzťahov (patria sem napríklad i úvahy o xenofóbii v ľudovej slovesnosti). Tie autor prirodzeným spôsobom ukotvuje v porovnávacom prístupe. Logickému plynutiu výkladu v texte monografie osoží Petraškova snaha nevynechať a predovšetkým neskrusovať dôležité dejinné fakty opieraním sa o vžitú kliše. V tejto súvislosti je však potrebné dodať, že monografista by pred čitateľom len ťažko utajil, že ho v tejto publikácii spracované témy angažujú aj osobne. Uvedené sa do textu (predovšetkým jeho štýlu) nie vždy premieta ako pozitívum.

Anna Fosse